

κατά μηνιαία (σελ. 41—46). Ὁ Ἰ. Μαρτίνος ἐξ ἄλλου παραλείπει 26 ἐκ τούτων εἰς τὴν ἔκδοσιν του καὶ μιμούμενος τὸν Κουτ. προσέθεσεν ἰδίας του σημειώσεις, ἃς ὁ σ. μνημονεύει πάσας περιληπτικῶς ἐν ὄλῳ 47 (σελ. 41—51), οὐχὶ πάσας ἐπὶ τὸ βέλτιον. Ἐκ τῶν πορισμάτων τῆς συγκρίσεως ἀναλογίζεται τις πῶς κατὰ καιροὺς ἔγιναν ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε ἐκδοτῶν διορθώσεις, ὅχι ὁμῶς πάντοτε ἐπιτυχεῖς. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν δύο ἐκδόσεων εἰς πάντα τὰ σημεῖα προκύπτει περαιτέρω ὅτι ἡ τοῦ 1896 τοῦ Μαρτίνου παρουσιάζει τὸ πλεονέκτημα ὅτι περιέχει καταχωρίσιν καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν Μηναιῶν τῶν Τυπικῶν διατάξεων τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τὰς ὁποίας παρέλαβεν ἀπὸ τὸ Τυπικὸν Βιολάκη τῶν Πατριαρχείων. Τέλος ὁ σ. καταχωρίζει ἀποσπασματικῶς ἐξ ἑκατέρας τῶν ἐκδόσεων τὰς γνώμας τῶν ἐκδοτῶν, περὶ τοῦ ἑαυτῶν ἔργου ἐν ἀντιπαραβολῇ. Ἡ προσωπικὴ γνώμη ἐκάστου περὶ τοῦ ἔργου του εἶναι ὀλιγόστιχος καὶ χαρακτηριστικὴ, μαζὶ δὲ μὲ τὸ ὕφος τῆς εἶναι ἱκανὴ νὰ παράσχη τὸ μέτρον ἀμερολήπτου κρίσεως περὶ τοῦ ἔργου ἀμφοτέρων εἰς τὸν ἀναγνώστην.

Ὁ συγγραφεὺς, ἀξιωματοῦχος τῆς Ἐκκλησίας, καίτοι βεβαρημένος εἰς καθήκοντα καὶ δρᾶσιν πολυσχιδῆ καὶ μόνιμον, ἐν τούτοις δὲν δύναται κατ' οὐδένα τρόπον νὰ ἀποστῇ ἀπὸ τῆς ἀκατανικήτου ῥοπῆς αὐτοῦ πρὸς ἔρευναν, περὶ ἧς μαρτυροῦν τὰ ὑπερτεσσαράκοντα ἐκδεδομένα ἔργα του, θεολογικά, ἱστορικά, ἐκκλησιαστικά, νομοκανονικά καὶ αἱ ἀπειράριθμοι ὁμιλῆαι, διαλέξεις, ἄρθρα καὶ βιβλιοκρισίαι. Ἐχει τὴν ῥοπήν τῶν παλαιῶν λογίων ἱεραρχῶν, Φωτίου, Ἀρέθου, Εὐσταθίου. Μὲ τὴν παροῦσαν μελέτην του ἔρριψε φῶς ὅχι μόνον εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν Μηναιῶν τὴν ἀποτετελεσμένην, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν τρόπον τῆς συγκροτήσεως αὐτῶν, καὶ ἀναλογικῶς ὅλων τῶν ἐντύπων σπουδαίων ἔργων. Τοῦτο δὲ γενετικῶς καὶ ἐξελικτικῶς, ἀπὸ τῶν πρὸ τῆς τυπογραφίας χρόνων μέχρι σήμερον.

ΠΑΝ. Κ. ΓΕΩΡΓΟΥΝΤΖΟΣ

* * *

Π. Β. ΠΑΣΧΟΥ, Ἔρωσ Ὁρθοδοξίας, β' ἔκδοσις. Βίοι ἁγίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ κατανυκτικὰ κεφάλαια ὀρθοδόξου πνευματικότητος στολισμένα μὲ πολλὰς βυζαντινὰς εἰκόνες. Ἐκδόσεις Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1973, σσ. 525.

Εἰς β' καλαίσθητον ἔκδοσιν ἐκυκλοφορήθη τὸ ἀνωτέρω σύγγραμμα τοῦ κ. Π. Β. Πάσχου, τοῦ ὁποίου ἡ α' ἔκδοσις ἐγνώρισε σημαντικὴν ἐπιτυχίαν καὶ ταχέως ἐξηγνῆθη. Ὁ πολυγράφος συγγραφεὺς καὶ ἀκαταπόνητος θεράπων τῶν ἑλληνικῶν χριστιανικῶν γραμμάτων εἰς τοὺς τομεῖς τῆς θεολογίας, φιλολογίας καὶ λογοτεχνίας διαπραγματεύεται, ὡς ἀναγράφεται ἐν τῷ ὑποτίτλῳ, βίους ἁγίων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ θέματα ὀρθοδόξου πνευματικότητος.

Τὸ βιβλίον ἔχει συγγραφῇ μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καὶ μεθοδικότητος. Διαιρεῖται εἰς πέντε μεγάλα κεφάλαια, ἕκαστον τῶν ὁποίων ὑποδιαιρεῖται εἰς ἐπὶ μέρους ἐνόθητας καὶ παραγράφους. Τὰ ἐν λόγῳ κεφάλαια εἶναι: Α' Στερέωμα πίστεως, Β' Εἰσαγωγή στὸ Τριῶδιο, Γ' Τὰ Μυρίπνοια ἄνθη, Δ' Χριστοῦ Εὐωδία, Ε' Θέματα ὀρθοδόξου πνευματικότητος.

Τὸ Στερέωμα πίστεως περιλαμβάνει θέματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν Χριστόν, τὴν Παναγίαν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Τὰ ἐν λόγῳ θέματα ἀναφέρονται εἰς τὰς μεγάλας

δεσποτικάς και θεομητορικάς έορτάς τῶν Χριστουγέννων, τῶν Θεοφανείων, τῆς Πεντηκοστῆς, τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος, τοῦ Εὐαγγελισμοῦ και τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀναπτύσσεται τὸ νόημα τῆς Κυριακῆς τῶν Ἀγίων Πατέρων ἐξαιρομένης τῆς ὀρθοδοξίας αὐτῶν, τῆς Κυριακῆς τῆς Ὀρθοδοξίας, ἀναλύονται δὲ θέματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν μουσικὴν και ἀγιογραφίαν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας.

Τὸ β' κεφάλαιον ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον Εἰσαγωγή στὸ Τριώδιον περιλαμβάνει θέματα κατανυκτικά, θέματα ἀναγόμενα εἰς τὸν Σταυρὸν και τὸν ἄνθρωπον, καταλήγει δὲ εἰς τὸ «Τριώδιον τῶν ῥόδων», ὡς εἶναι ἡ ἀρχαία ποιητικὴ ὀνομασία τοῦ Πεντηκοσταρίου. Μετὰ σύντομον γενικὴν εἰσαγωγὴν περὶ τοῦ περιεχομένου και τοῦ νοήματος τοῦ Τριωδίου ὁ σ. ἀναφέρεται εἰς τὰ προοίμια τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἦτοι τὰς προφωνησίμους ἐβδομάδας και δὴ και τὰς Κυριακάς τοῦ Τελώνου και Φαρισαίου, τοῦ Ἀσώτου, τῶν Ἀποκρῶν και τῆς Τυρινῆς. Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρεται εἰς τὴν χαρὰν και τὰ δάκρυα, ἅτινα χαρακτηρίζουσι τὸ μέγα πέλαγος τῆς νηστείας, ὅπως και τὴν πνευματικὴν κατὰ Χριστὸν ζωὴν γενικώτερον και ἀναπτύσσει τρεῖς σταθμοὺς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τὸν Μέγαν Κανόνα, τὸν Ἀκάθιστον Ὑμνον και τὴν Ε' Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν ἀφιερωμένην εἰς τὴν Ὅσιαν Μαρίαν τὴν Αἰγυπτίαν. Ἐπονται τὰ ἐνδοξα προσέορτια, ἦτοι τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου και ἡ Κυριακὴ τῶν Βαῖων μετὰ τὸ βαθὺ πνευματικὸν νόημα τῆς κοινῆς Ἀναστάσεως και ἡ τραγικὴ ἀντίθεσις, ἥτις τόσον κατανυκτικῶς ὑπογραμμίζεται εἰς τὰς ἐορὰς ἀκολουθίας τῆς Μ. Ἐβδομάδος, τῶν δακρύων τῆς πόρνης και τῆς προδοσίας τοῦ Ἰούδα. Συγχρόνως ἐξαιρεται ἡ σεμνὴ μορφή τῆς ὁσίας Κασσιανῆς, τῆς ἡδικημένης ἐκ τῶν διαφόρων θρύλων ἀγίας ποιητρίας. Ἰδιαιτερος λόγος γίνεται διὰ τὸν Σταυρὸν τοῦ Κυρίου και διὰ τὸ πνευματικὸν νόημα τῆς Ὑψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ και τῆς Γ' Κυριακῆς τῶν Νηστειῶν τῆς ἀφιερωμένης εἰς τὴν προσκύνησιν αὐτοῦ. «Πορεία κάτω ἀπὸ τὸ Σταυρὸν» και «Ἡ χαρμολύπη τοῦ Σταυροῦ» εἶναι τὰ θέματα, εἰς τὰ ὁποῖα τονίζεται τὸ νόημα τοῦ Σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν ζωὴν και τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Τὸ κεφάλαιον καταλήγει εἰς τὴν Μεγάλην Ἐβδομάδα και τὸ ὑπερευλογημένον Σάββατον, τὴν φρικτὴν Σταύρωσιν και τὴν Ταφὴν τοῦ Κυρίου. «Εὐφροσύνη αἰώνιος» και «σήμερον ἔαρ μυρίζει» εἶναι δύο ἀναστάσιμα θέματα ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ «Τριώδιον τῶν ῥόδων», τὴν θεσπεσίαν ὕμνογραφίαν Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἥτις διασαλπίζει τὴν χαρὰν τῆς Ἀναστάσεως.

Τὸ Γ' κεφάλαιον περιλαμβάνει τὰ μυρίπνοα ἄνθη, τοὺς ἀποστόλους και τοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῶν θεοπνεύστων συγγραμμάτων τῶν ὁποίων μυσταγωγούμεθα τὰ κρείττονα. Ἰδιαιτερος λόγος γίνεται περὶ τῆς μυστικῆς θεολογίας, ἥτις ἐγγυᾶται τὴν θεϊαν γνησιότητα τῆς Ὀρθοδοξίας. Ὁ μέγας διώκτης, ὅστις καταυασθεῖς ὑπὸ τοῦ θείου φωτός τῆς Δαμασκοῦ ἠξιώθη ὕστερον νὰ ἀνέλθῃ μέχρι τρίτου οὐρανοῦ, ὁ «θεατὴς τῶν ἀρρήτων», ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ὁ ἀθεώρητος βυθὸς τῆς οὐρανόθεν γνώσεως Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης εἶναι αἱ πρῶται ρίζαι, ἐξ ὧν ἐβλάστησαν οἱ κλάδοι τῶν μυστικῶν και νηπτικῶν Πατέρων οἱ μεταδώσαντες τοὺς εὐχύμους καρπούς τῶν ἔργων των εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὁ Μέγας Βασιλεὺς εἶναι ὁ Ἰεράρχης ὁ συνδυάσας κατὰ μοναδικὸν τρόπον τὴν θεωρίαν και τὴν πράξιν, ὁ θεοπρεπῶς δογματίσας και τὰ τῶν ἀνθρώπων ἦθη κατακοσμήσας. Πολυγραφώτατος συγγραφεὺς διακρινόμενος διὰ τὰς ἀπεράντους γνώσεις, τὴν σοφίαν και τὴν ἀπαράμιλλον καλλιέπειαν ἦτο συγχρόνως ὁ μυστικὸς διδάσκαλος, ὁ πρόδρομος τῶν ἡσυχαστῶν. Ἀκολουθοῦσι τὰ ὑπέροχα πνευματικὰ ἀναστήματα τῆς μυστικῆς θεολογίας Ἰωάννης ὁ συγγραφεὺς τῆς Κλίμακος και ὁ μαρτυρικὸς Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, τῶν θεολόγων ὑπερμαχος ἀπροσμάχητος, ὁ διδάσκαλος τῆς ἡσυχίας, ὁ μύστης τῆς νοερᾶς προσευχῆς. Εἰς τοὺς ὑστάτους χρόνους τοῦ Βυζαντίου διαλάμπει ὁ ἀτρόμητος ἀγωνιστὴς τῆς

Ἐκκλησίας, τοῦ ἁγίου Νικοδήμου τοῦ ἁγιορείτου καὶ τοῦ ἱερομάρτυρος Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. Καὶ ὁ νεώτερος ἅγιος, Νεκτᾶριος Ἐπίσκοπος Πενταπόλεως ὁ ἐν Αἰγίνῃ κατέλιπε πολὺτιμα συγγράμματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ δὲ τῆς ἁγίας ζωῆς τοῦ ἀποδεικνύει ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη, εἰς τὸν Κ' αἰῶνα, ἡ πανσθενουργὸς χάρις τοῦ Πνεύματος ἀναδεικνύει ἁγίους.

Τὸ Δ' κεφάλαιον ἐπιγράφεται Χριστοῦ εὐωδία, περιλαμβάνει δὲ ὁμιλίαις μὲ βαθὺ πνευματικὸν περιεχόμενον πρὸς τιμὴν ἁγίων εὐαρεστησάντων τῷ Θεῷ διὰ τοῦ αἵματος τοῦ μαρτυρίου εἴτε τῶν πόνων τῆς ἀσκήσεως καὶ γενικῶς διὰ τοῦ σεμνοῦ καὶ ἐναρέτου βίου των. Δὲν κατέλιπον συγγράμματα, ἀλλ' ἡ ἁγία ζωὴ των ἀποτελεῖ βιβλίον ἔμφυχον, αἰώνιον πρότυπον διὰ τὸν χριστιανόν. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, τὸ πτηνὸν τῆς ἐρήμου, ὡς τὸν περιγράφει ἡ ὀρθόδοξος ἀγιογραφία. Οἱ στρατιωτικοὶ ἅγιοι καὶ ἀριστεῖς τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ Γεώργιος ὁ Τροπαιοφόρος καὶ Δημήτριος ὁ Μυροβλήτης. Οἱ ἅγιοι Τιμόθεος καὶ Μαύρα, οἱ λαβόντες παρὰ τοῦ ἀθλοθέτου Χριστοῦ τοὺς στεφάνους τοῦ μαρτυρίου ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν στέφανον τοῦ γάμου. Ἡ ἀσκητικὴ μορφή τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ ἐν τῷ Ἄθῳ, τοῦ πρώτου ἄνθους τοῦ πνευματικοῦ λειμῶνος τοῦ ἁγιωνύμου ἔρους, ὁ ἱαματικὸς Παντελεήμων, τὸ αἰώνιον πρότυπον τοῦ χριστιανοῦ ἱατροῦ, ὁ ὅσιος Νικάνωρ ὁ θαυματουργὸς ὁ ἐν Μακεδονίᾳ τιμώμενος, ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς ἐλεημοσύνης ὁ ἐπώνυμος καὶ ὁ Πρόεδρος τῶν Μυσέων, ὁ προστάτης ὄρφανῶν τε καὶ χηρῶν καὶ ἀντιλήπτωρ τῶν ναυτιλλομένων ἅγιος Νικόλαος. Συγκινητικὴ εἶναι ἡ ἱστορία τοῦ νεομάρτυρος Μιχαὴλ τοῦ ἐξ Ἀθηνῶν κατὰ τοὺς ζοφεροὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Τόσον εἰς τὰ μυρίνια ἀνθη, ὅσον καὶ εἰς τὴν Χριστοῦ εὐωδίαν ὁ βίος καὶ τὸ ἔργον τῶν ἐν αὐτοῖς περιγραφομένων ἁγίων ἔχουσι τεθῆ κατὰ τὴν σειρὰν τοῦ ἑορτολογίου.

Εἰς τὸ Ε' κεφάλαιον ὁ σ. τελεώτερον μυσταγωγεῖ τὸν ἀναγνώστην διὰ τῶν «Θεμάτων ὀρθοδόξου πνευματικότητος». «Τὰ μάτια ποῦ δὲν βλέπου» εἶναι θέμα ἐμπνευσμένον ἀπὸ τὴν Κυριακὴν τοῦ Τυφλοῦ. Ἐν συνεχείᾳ ὁμιλεῖ διὰ τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὸν συνεχῆ πόλεμον τοῦ χριστιανοῦ, ὡς καὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων τοῦ σώματος, ἥτις ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς νοερᾶς προσευχῆς, τῆς ἀσκήσεως, τῆς ταπεινοφροσύνης, δι' ὧν ἐκχέεται ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὸ ὕψος τῆς ταπεινοφροσύνης ἀνάγουσιν ἡμᾶς οἱ διὰ Χριστὸν σαλοί, οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι ἀσκηταί, οἵτινες διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ ἐφθασαν εἰς τὴν τελείαν ἀπάρνησιν τοῦ ἐγὼ μμηταί γενόμενοι, μὲ τὸν τρόπον των, τῆς ἄκρας ταπεινώσεως τοῦ Δεσπότη καὶ κατὰ γράμμα ἐφαρμόσαντες τὸ τοῦ Παύλου «ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν». Ἀναλύεται ὁ χαρακτήρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς λογοτεχνίας, ἥτις περιλαμβάνει ἐκλεκτὰς σελίδας τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῶν συγγραμμάτων τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς θησαυροὺς τῆς ὑμολογίας καὶ τῶν εὐχῶν τῆς Λειτουργίας. Τὴν λαμπρὰν αὐτὴν παράδοσιν συνεχίζουν οἱ ἱεροὶ διδάσκαλοι καὶ λόγιοι τῆς τουρκοκρατίας Φραγκίσκος Σκοῦφος, Ἡλίας Μηνιάτης, ὁ ἱερομάρτυς Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς κ. ἄ. καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ δύο Ἀλέξανδροι τῆς Σκιάθου, Παπαδιαμάντης καὶ Μωραϊτίδης, ὡς καὶ ὁ ἀείμνηστος λογοτέχνης καὶ ἀγιογράφος Φώτης Κόντογλου. Οἱ στόχοι τῆς ἀγάπης μὲ ἀνάλυσιν τῶν διδαγμάτων τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, ἡ θεολογικὴ ἀνάπτυξις τῆς ἐντολῆς τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Πέτρον «Ἐπανάγαγε εἰς τὸ βάθος», ὁ κόσμος τῶν Ἀγγέλων, οἵτινες εἰς διακονίαν ἀποστέλλονται διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, ὁ πρῶτος ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ ὄντως σατανικά του τεχνάσματα, δι' ὧν ἀπεργάζεται τὴν ἀπώλειαν τῆς ψυχῆς, οἱ ἐγκόσμιοι ἅγιοι, οἵτινες ἐν τῇ κοινωνίᾳ ζῶντες ἐβίωσαν ἐν ἀσκήσει καὶ

ἐγκρατεία καὶ τέλος ἢ πράξις καὶ ἡ θεωρία εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν εἶναι θέματα τοῦ Ε' καὶ τελευταίου μέρους τοῦ παρόντος βιβλίου.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ κ. Π. Β. Πάσχου χωρὶς νὰ εἶναι αὐστηρῶς ἐπιστημονικόν, καθ' ὅσον ἔχει κυρίως ἐποικοδομητικὸν χαρακτῆρα, εἶναι βαθύτατα θεολογικόν. Ἰκανοποιεῖ καὶ τοὺς θεολόγους καὶ λογίους, ἀλλὰ καὶ τὸ εὐρύτερον κοινόν. Ὁ σ. ἔχει ἐντροφήσῃ εἰς τὰ βιβλία τῆς Ἀγίας Γραφῆς, εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὡς καὶ εἰς τὴν ἱερὰν ὑμνογραφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἰδιαιτέρως διακονεῖ. Ἐκλεκτὰ ἀποσπάσματα πατερικῶν κειμένων διανθίζουσι τὸ σύγγραμμα, βαθυστόχαστοι διδασκαλῖαι μυστικῶν καὶ νηπτικῶν πατέρων ἀναλύονται. Ἐκλεκτοὶ ὕμνοι τῆς Ἐκκλησίας ἐρμηνεύονται καὶ σχολιάζονται, εἰσάγουσι ἢ κατακλείουσι τὸ θέμα. Βαθὺς γνώστης τοῦ Τυπικοῦ καὶ τῶν Μηναίων, ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας συχναίως ἐν κατανύξει μέλπων ἐπ' Ἐκκλησίας, οὐ μόνον εἰς τὰ περισπούδαστα αὐτοῦ συγγράμματα, τὰ «τραγούδια τοῦ Θεοῦ», ὁ σ. παραθέτει ἐνίοτε τὰ ὑπέροχα ἐκεῖνα ἱαμβικά δίστιχα τοῦ συναξαρίου, τὰ ὁποῖα ἀτυχῶς οὐχὶ σπανίως ἐπὶ τροχάδην ἀναγινώσκονται ἢ καὶ τελείως παραλείπονται ὑπὸ τινων ἱεροψαλτῶν καὶ ἀναγνώστων. Πόσῃν κατάνυξιν ἐμπεριέχει τὸ δίστιχον τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου :

Οὐ βρῶσιν ἀλλὰ ρῶσιν ἀνθρώποις νέμει
τὸ τοῦ τάφου σου μάννα, μύστα Κυρίου

ἢ πόσον θεολογικὸν βάθος περιέχει τὸ ἐπιγραμματικὸν δίστιχον εἰς τὸν ἅγιον Συμεὸν τὸν διὰ Χριστὸν σαλόν :

Ἐμφρων σὺ μωρός, ὃς βίον παίζων, πάτερ,
ὄφιν φρόνιμον λανθάνεις τέλους ἄχρη.

Ἡ γνωστὴ λογοτεχνικὴ χάρις, ἣτις διακρίνει τὰ ἔργα τοῦ Π. ἐπισφραγίζει καὶ τὸ παρὸν σύγγραμμα, τὸ ὁποῖον διαπνέει ἡ δρόσος τοῦ Πνεύματος. Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτικὴ ῥέουσα καὶ γνησία, ἀρμόζουσα εἰς ἐκκλησιαστικὰ κείμενα μετὰ λογοτεχνικὴν πνοήν, τὸ δὲ ὕφος εἶναι ἐνηρμονισμένον πρὸς τὸν κατανυκτικὸν χαρακτῆρα τῶν θεμάτων. Παρὰ ταῦτα φρονοῦμεν ὅτι θὰ ἐπετελεῖ πληρέστερον τὸν σκοπὸν του, ἂν ἐτηρεῖτο συνεπέστερον ἢ παραδεδομένη ὀρθογραφία εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις. Ὁ σ. διακρινόμενος διὰ τὴν φιλοκαλίαν του ἐπεμελήθη ἰδιαιτέρως τῆς καλαισθήτου ἐμφανίσεως τοῦ βιβλίου, τὸ ὁποῖον κοσμεῖται διὰ βυζαντινῶν εἰκόνων καὶ σχεδίων τοῦ ἁγιογράφου Κ. Γεωργακοπούλου. Ἐλάχιστα ἀβλεπτήματα παρεισέφεραν σελ. 412 στ. 14 ἀντὶ τὰ γραπτέον θά, σελ. 426 στ. 10 ἀντὶ ὁμοιώθημεν γρ. ὁμοιώθημεν, σελ. 506 στ. 7 ἀντὶ εὐσπλαχνία γρ. εὐσπλαγγία. Σελ. 513 (πίνακες) ἐν λ. *Ματθαϊάκης Τ.* ἀντὶ *πρ. μητροπολ. Παραμυθίας* γρ. *μητροπολ. πρ. Π.* Ἐξ ἄλλου ἴσως θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ διατυπωθῶσι μετριοπαθέστερον καὶ δι' ὀλιγώτερον σαφῶν ὑπαινιγμῶν τὰ ἐν σελ. 426 διαλαμβανόμενα.

Πίνακες τῶν ἀξιομνημονεύτων, τῶν ὕμνων καὶ τῶν εἰκόνων καὶ σχεδίων κατακλείουσι τὸ ἔργον καὶ βοηθοῦσι τὸν ἀναγνώστην εἰς τὴν εὑρεσιν ἐπὶ μέρους θεμάτων.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Π. εἶναι μία ὑποδειγματικὴ εἰσαγωγή εἰς τὸ ἔργον τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Ἱερᾶς Ὑμνογραφίας, ἐν ἀπάνθισμα ἐκ τοῦ ἱεροῦ λειμῶνος τῆς μυστικῆς θεολογίας. Ἀποκαλύπτει ἀγνώστους εἰς τοὺς πολλοὺς καὶ παραμεληθέντας ἀτυχῶς πνευματικοὺς θησαυροὺς καὶ στηρίζει τὸν Χριστιανὸν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀσκησιν. Ἐμπνεόμενον ὑπὸ τῆς πατερικῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς εἶναι ὁδὸς μυστικῆς θεωρίας, ἀλλὰ καὶ ὑποδειγματικοῦ πρακτικοῦ βίου ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν αὔραν τῆς χάριτος.